

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. XVIII. Veteris Ecclesiae mores ex praesentibus aestimandos non esse.
Cur interdum mutati ritus. De diebus Aliturgicis. Feria quinta quare olim
Missae caruerit. An quotidie veteres Monachi ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

Ecclesia emittendos legi possunt lib. 8. Apostolicarum Constitutionum; ac demum his dimissis fores Ecclesiae claudebantur, quas Ministri custodiebant, ne quis à sacris exclusus denuò ingrederetur aut aliquis Fidelium abscederet, statimque Missa fidelium, quam Ivo Carnorensis epist. 219. Missam Sacramentorum vocat, inchoabatur. Sancitus est hic ordo expulsionis, can. 19. Concilii Laodiceni, deque eo agit Theodorus Antiochenus ad can. 5. Concilii Neocaesariensis. Pœnitentes verò quartæ classis usque ad finem Missæ, ut supra diximus, cum fidelibus morabantur communionis expertes. Quod autem spectat ad Sacramentalem absolutionem, an eam Episcopi seu Sacerdotes sub finem consistentiæ, an in fine substrationis imperitentur, cum ab ea ad consistentiam transibant, diversæ sunt Eruditorum sententiæ, quas non est huius loci examinare. Quod si specialiter sermo sit de consuetudine Romanæ Ecclesiae, ex Sozomeno lib. 7. cap. 16. & ex Nicephoro lib. 12. cap. 28. manifestè colligitur dilatatam Romæ absolutionem usque ad finem quarti gradus. De hac enim Ecclesia tractantes, pœnitentes commemorant qui Missæ intererant, nec tamen Euchariæ participes erant: & eos ajunt peractâ Missâ in terram cum fletu corruisse, quibus occurrens Pontifex similiter cum lachrymis collabebatur, & eos erigens pro illis orabat, ac deinde dimittebat. Illi verò privatim jejuniis & aliis pœnis se affligebant, ac postea elapso tempore ab Episcopo constituto à peccatis absoluebantur. Non ergo Substratis, qui cum Catechumenis exibant, sed Consistentibus, qui usque ad finem Missæ manebant in Ecclesia, absolutio dari solebat. Eundem morem servatum in Africa, ut intra Missarum solemniam absolventur pœnitentes proximè ante orationem Dominicam, non obscure docet Optatus Milevitanus lib. 2. *Etenim inter vicina momenta dum manus imponitur & delicta donantur, mox ad altare conversi Dominicam orationem prætermittere non possunt.* Manuum autem impositio super Substratos, quædam tantùm oratio & benedictio erat, quam in terram procumbentes à Sacerdotibus accipiebant. A qua prostratione probabile est ortam adversus Christianos Paganorum calumniam, asserentium apud Minutium Felicem: *Eos Antistitiis ac Sacerdotibus colere genitalia, & quasi parentis sui adorare naturam,* eò quod Pœnitentes Presbyteris advolvi solerent, & charis Dei adgeniculari, ut loquitur Tertullianus.

CAPUT XVIII.

Veteris Ecclesie mores ex presentibus estimandos non esse. Cur interdum mutati ritus. De diebus Aliturgicis. Feria Quinta quare olim Missa caruerit. An quotidie veteres Monachi celebrarint. De diebus Liturgicis, & de quotidiana oblatione. Qui fuerint dies Polyiturgici. Ab uno Sacerdote plures quandoque Missas una die actas, & unam a pluribus.

I. **D**E sacris Ecclesie ritibus, eorumque veneranda antiquitate illi proculdubio mèmerentur, qui priscos mores præsentis temporis consuetudine merentes, omnem veterem disciplinam ad hujus ævi praxim expendant, ea persuasione decepti, quod nihil unquam ab iis usibus diversum fuerit, quos à parentibus & præceptoribus didicerunt, & quibus ab infantia assueverunt. Quod si aliquando priscorum Patrum monumenta evolvunt, quæ in illis obscura sunt obscuriora reddunt, veterem Ecclesiam cum præsentis comparantes: & si fortè in aliquid incidunt, quod ab hodiernis ritibus discrepet, subsistunt & nutant, vel inconsultò respicientes, vel falsa interpretatione in alienum sensum detorquentes quicquid à suis præjudicatis opinionibus abhorret. Ex quo fit, ut in maximos errores, inque rituum Ecclesiasticorum confusissimam perturbationem labantur, quia nimirum illorum causas, & fundamenta, ac ipsarum definitiones ignorant, quas bene percipere nemo potest, nisi ideam & imaginem antiquæ disciplinæ in mente habeat. Multa quidem vocabula nobis & priscis Patribus communia retinemus, sed sensu ab eo quem tunc habebant non minus alieno, quàm nostra tempora à primis post Christum sæculis remota sunt, ut palam fiet cum de oblatione, de communionem, deque aliis partibus divini Sacrificii Libro secundo differemus. Possem multa proferre Ecclesiasticæ disciplinæ detrimenta, quæ mater errorum ignorantia peperit, sed alienum hoc est à meo instituto, & quicquid in hoc genere peccatum est, naturæ lapsæ corruptioni semper in peiora ruentis malum adscribi, quàm illorum negligentie, qui succrescentibus malis non obstitisse vel fomenta præbuisse censentur. Vetus mortalium querimonia est,

Ecc

est,

est, à majorum pietate, fervore, & zelo nos recessisse, Christianæ probitatis vix remansisse vestigia: & quamvis fides una, perpetua & invariabilis est, verè tamen credentium numerus aded indices decrevit, ut Christus Salvator noster prænuuntiarit, vix se fidem in hominibus inventurum, cum terrarum orbem judicaturus adveniet: *Cum venerit*, inquit, *Filius hominis, putas invenies fidem in terra?* Moribus autem immutatis, sacros quoque ritus variari consequens fuit. Et multa quidem sapientissimè ab Oecumenicis Conciliis & à summis Pontificibus, quorum est in populum Christianum summa potestas, & irrefragabilis atque infallibilis auctoritas, innovata fuerunt, id exigente temporum conditione, quæ pristinæ consuetudinis distractionem semper in eodem statu manere non patitur: sed & fatendum nihilominus est, non paucos abusos sensim irrepressisse hominum vicio vel imperitiâ, quibus nunc adversum ire & remedium afferre difficillimum est, cum in mores transferint quæ vitia fuerunt. Distinguendæ igitur ætates, disquirenda mutationis ratio, & omnia ad sua principia revocanda sunt, ut certa rerum notitia habeatur. Tum illud solerter cavendum est, ne ea, quæ justè & prudenter statuta sunt, cum abusibus & corruptelis absque legitima auctoritate introductis temerè confundantur. Optimè de hac re Hugo à S. Victore lib. 2. de sacram. Fidei par. 11. in fine cap. 12. „Etiam si aliis temporibus aliquando non ita fuisse, & nunc aliter esse quàm fuit, demonstraret: non tamen cogitare debemus, quasi levitate aliqua factum sit, ut nunc aliter teneatur & aliter institutum sit, quam fuit. Sed quod tunc oportebat & ita salubre fuit, ut sic teneretur, & sic juberetur: nunc autem alia esse tempora, & aliud esse congruum, sive necessarium saluti humanæ. Hac monitione necesse fuit lectorem initio hujus Capituli præmunire, in eo siquidem & deinceps quædam tractanda sunt ab usu hodierno longè diversa, quæ præcipiti sententiâ damnare quidam scriptores ausi sunt, vel pervacaciter ea olim facta negantes, quæ hodie non fiunt, vel susque deque omnia vertentes, ut eadem ad hodiernas consuetudines accommodent. Sed jam tempus est, ut de diebus Aliturgicis, Liturgicis, & Polylyturgicis, quorum occasione hæc præmissa sunt, tractationem aggrediamur.

II. Apud Græcos dies *Aliturgici* erant & hodie item sunt omnes dies *Quadragesimæ*, quibus *Missâ Præsanctificatorum* utuntur, exceptis Sab-

bato, *Dominica*, & die *Annunciationis*. Diem *Sabbati* *Alexandriæ* & *Romæ* liturgiâ olim caruisse testatur *Socrates* lib. 5. hist. Eccl. cap. 21 „De *Synaxi*, inquit, *variæ consuetudines* sunt: „nam quamquam omnes ubique in orbe terrarum *Ecclesiæ* singulis septimanis vertentibus die *Sabbati* *mysteria* celebrant, *Alexandrini* tamen & *Romani* ex antiqua traditione istud facere renuunt. Addebant *Sabbato* *Alexandrini* *feriam* *quartam* & *sextam*, ut idem asserit eodem loco. „Rursus, ait, *Alexandriæ* *quartâ feriâ* & *eâ* quæ dicitur *Parasceve*, & leguntur *Scripturæ*, & *Doctores* eas interpretantur, omniaque quæ ad *synaxim* pertinent administrantur, præter *mysteriorum* celebrationem. *Socrati* adstipulatur eisdem ferè verbis *Nicephorus Callistus* lib. 12. cap. 43. *Ecclesia* *Mediolanensis* *sextas* quæque *ferias* *Quadragesimæ* sine sacrificio transigit, ut supra dictum est *Cap. X.* In eadem *Quadragesima* officio *Missæ* caruit *feria* *quinta*, usque ad *Gregorium II.* cujus vitam scribens *Anastasius* ait: *Hic quadragesimali tempore, ut in quinta feria jejunium, atque Missarum celebritas fieret in Ecclesiis, quod non agebatur, instituit.* Notat verò *Durandus* lib. 6. *Rationalis* cap. 36. & 43. hinc ortam esse varietatem *Epistolarum* & *Evangeliorum*, quæ huic feriæ assignantur. Cum enim ejus officium à *Gregorio*. *Magno* institutum non fuerit, diversæ *Epistolæ* & diversa *Evangelia* à diversis *Ecclesiis* pro eo ordinata sunt, vel quia feriis ad eas pervenit *Gregorii II.* decretum, vel quia ejusdem officium à quorundam *Ecclesiarum* *Episcopis* pridem fuerat institutum. De hac feriâ *Walfridus Strabo* cap. 20. hæc scribit. „*Melchides* *Romæ* præsulatum agens statuit, ut nulla ratione *Dominicâ* aut *quinta feriâ* jejunium quis fidelium ageret. *Paganus* enim his diebus quasi jejunia frequentabant. Ideò *B. Gregorius* in dispositione officiorum anni infra *Quadragesimam* *quintam feriam* vacantem dimisit, ut quia festiva erat veluti *Dominica*, etiam officio diei *Dominicæ* celebris haberetur. Quæ *quinta feria*, quoniam postmodum cœpit ut cætera jejunii applicari, *Gregorius junior* statuit eam *Missis* & *orationibus* esse solemnem, & undecumque colligens ejusdem diei augmentavit officia. At hæc *Anastasio* adversari videntur: ille enim ait *Gregorium* constituisse, ut jejunium & *Missarum* celebritas hac die fieret, quod prius non agebatur: *Strabo* verò *Missam* propriam ab illo institutam asserit, cum prius *Missâ* diei *Dominicæ* ipsâ

ipsa feriâ quintâ repeteretur. Melchias statutum à Strabone citatum refert Gratianus *de consecr. dist. 3. cap. Jejunium*, ex epistola ejus suppositicia ad Episcopos Hispaniarum. Habetur quoque in libro de Romanis Pontificibus Damaso Papæ perperam tributo his verbis. „ Hic „ constituit, ne ulla ratione die Dominica, aut „ quinta feria jejunium quis fidelium ageret, quia „ eos dies Pagani quasi sacrum jejunium celebra- „ bant. Quicquid autem sit de hoc Melchias Decreto, certum est, in Lectionariis & Calendariis nullam inveniri Missam vel Evangelium tam in Quadragesima, quam extra ipsam per totum annum, feriæ quintæ assignatum, nisi post Gregorium II. in Quadragesima tantum, & in octavis Paschæ. Cujus Ecclesiastici ritus ex Concilio Narbonensi anno 589. celebrato rationem petendam putat Joannes Fronto in Prænotatis ad suum Calendarium §. 6. in quo statutum est, ne ullo religioso cultu hæc dies transigeretur. „ Ad „ nos pervenit, *ajunt Patres illius Concilii*, quosdam de populis Catholicæ fidei execrabili ritu „ quintam feriam, quæ & dicitur dies Jovis, „ multos excolere & operationem non facere. „ Quam rem pro Dei timore execrantes & blasphemantes, quicumque ab hac die præter festivitates in eo die venientes, ausus vel ausa fuerit „ vacare & operam non facere, si ingenuus est „ aut ingenua, de Ecclesia repellendus, & sub „ pœnitentia mittendus anno uno, & eleemosyna & metu satisfaciatur, ut eis Dominus ignoscatur: si servus aut ancilla fuerit, contenta flagella correcti Domino consignantur, & ultra talia eos observare non permittant. Declamat quoque adversus eos, qui feriam quintam colebant, Augustinus in fine sermonis 215. de tempore, ubi inter cætera hæc habet. „ Quia audimus, quod aliquos viros vel mulieres ita diabolus circumveniat, ut quinta feria nec viri „ opera faciant, nec mulieres lanificium, coram „ Deo & sanctis Angelis ejus contestamur, quia „ quicumque hoc observare voluerint, nisi per „ prolixam & duram pœnitentiam tale sacrilegium emendaverint, ubi arsurus est diabolus, „ ibi & ipsi damnandi sunt. Isti enim infelices & „ miseri, qui in honore Jovis in quinta feria opera non faciunt, non dubito quod ipsa opera die „ Dominico facere nec erubescunt nec metuunt. Nullo igitur honore feria quinta colebatur, nec ullus in eâ cogebatur Fidelium conventus, donec Gregorius II. statuit, ut in Quadragesima jeju-

nio & Missâ, sicut & aliæ legitimæ feriæ, colebatur. Extra Quadragesimam verò diu manit sine proprio & solemnî Sacrificio, & si quis privatum sacrificare voluisset, præcedentis Dominicæ Missâ utebatur. Sic Anastasi & Strabonis sententiæ conciliari commodè possunt, neque enim puto, uni potius quam alteri credendum, cum ambo eodem tempore vixerint. Præcitata Strabonis verba Micrologus transcripsit c. 50. hæc de suo adjungens: *In hebdomada quoque Pentecostes quinta feria officio Dominicæ inofficiatur. Sabbata etiam ante Quadragesimam & ante Palmas Dominicarum suarum officia recipiunt, nec immeritò, cum quilibet dies privati de suis Dominicis soleant inofficiari.* Cur autem hæc Sabbata careant officio, ratio assignari potest ex libro Sacramentorum S. Gregorii apud Pamelium, quia D. Papa dabat eleemosynam, cujus ritus mentionem faciunt Amalarius *lib. 1. cap. 9.* & alii officiorum expositores, nihil tamen quod ad historiam pertineat, afferentes. *Sabbatum ante Palmas*, inquit Amalarius, *prætitulatur in Sacramentario nostro, & in Antiphonario*, Sabbato vocat, *Dominus Papa eleemosynam dat.* Deinde pius hujus rei expositiones comminiscitur. Clarius de hac re disserit Grimoldus Abbas in Præfatione libri Sacramentorum editi à Pamelio tomo 2. Liturgic. pag. 388. Agens enim de diebus, qui in Sacrament. Gregorii Magni carent officio, ait: *Sicut quorundam relatu didicimus. Dominus Apostolicus in eisdem diebus à Stationibus penitus vacat, eo quod cæteris septimanae feriis stationibus vacando fatigatus, eisdem requiescat diebus, ob id scilicet ut tumultuatione populari carens & eleemosynas pauperibus distribuere & negotia exteriora liberius valeat disponere.* Erant igitur Romæ Aliturgici illi dies in quibus Pontifex, qui semper solebat Missarum solemnibus assistere, quiescebat; quem ritum servabant etiam omnes Ecclesiæ Romanis usibus adhærentes.

III. Dies item Aliturgici olim erant feria sextâ majoris hebdomadæ, quæ sola hodie in Ecclesia Latina sacrificio caret, & Sabbatum sanctum, qua die licet Missâ nunc celebretur, ea tamen agi solebat in nocte Resurrectionis, ad quam spectat. Et hoc quidem Sabbatum omni officio vacabat, feria autem sexta habet Missam Præsanctificatorum, qua Græci semper in Quadragesima utuntur modo supra explicato. Extat de hoc biduo testimonium S. Innocentii Papæ epist. ad Decentium, in qua docens oportere Sabbato jejunare, hanc rationem affert, quia si sextâ

„feriâ propter Passionem Domini jejunamus,
 „Sabbatum prætermittere non debemus, quod
 „inter tristitiam atque lætitiâ temporis illius
 „videtur inclusum. Nam utique constat Apo-
 „stolos biduo isto & in meo ore fuisse, & prop-
 „ter metum Judæorum se occulisse. Quod uti-
 „que non dubium est in tantum eos jejunasse bi-
 „duo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat isto
 „biduo sacramenta penitus non celebrari. Ait
 „deinde hanc formam singulis hebdomadis esse
 „tenendam, quod procul dubio de solo jejunio ex-
 „poni debet, de quo præcipue loquitur, non autem
 „de omissione Missæ, quam obiter assumit ad je-
 „junii convenientiam asstruendam. Possent quoque
 „inter Aliturgicas computari feria secunda & ter-
 „tia, quibus extra Quadragesimam nulla in anti-
 „quis Codicibus Missa annotatur. Epiphanius in
 „expositione fidei num. 22. sacros conventus & sy-
 „naxes quartâ, sextâque feria, & Dominica ab A-
 „postolis institutas ait. An verò hæc institutio de
 „Liturgia intelligenda sit, incertum est: nam cum
 „varii Ecclesiarum mores essent, si Liturgiam il-
 „lis tantum diebus agi Apostoli præcepissent, om-
 „nes eam legem observassent. Crediderim Epi-
 „phanium de consuetudine Alexandrinæ Ecclesiæ
 „loquutum, quam Cypria sequebatur. His diebus
 „Basiliius Magnus Ep. 289. ad Cæsariam Patri-
 „am addidit Sabbatum. *Singulis certe diebus*, in-
 „quit, „communicare & participare sancti cor-
 „poris & sanguinis Christi bonum & fructuosum
 „est, cum dixerit ipse perspicuis verbis, Qui
 „comederit carnem meam & biberit sanguinem
 „meum vitam habet æternam. Jam verò quis
 „dubitat, quin vitæ frequentius participare, non
 „sit aliud omnino quam frequenter vivere?
 „Quæter igitur nos singulis septimanis commu-
 „nicamus, Dominico die, feria quarta in Pa-
 „rasceve, & Sabbato: Sed & per dies etiam alios,
 „si Martyris alicujus memoria celebretur. Addi-
 „tum quoque est Sabbatum ab Occidentalibus,
 „qui quartâ & sextâ feriâ, ac Sabbato jejunabant,
 „Et celebrato sacrificio jejunium solvebant. Ter-
 „tullianus de jejunii cap. 14. *Stationibus quartam
 „et sextam feriam dicamus, et jejunii Parasceven,*
 „id est Sabbatum; utpote quod sit Parasceve
 „Dominicæ, ut notat Pamelius. Olim etiam
 „ad diem Sabbati remitti solebant Sanctorum fe-
 „stivitates in diebus Quadragesimæ occurrentes
 „ex statuto Synodi Laodicensis cap. 51. *Quod
 „non oporteat in Quadragesima Martyrum natales
 „peragere, sed eorum in Sabbato et Dominica
 „sanctam memoriam fieri.* Idem clarius exprimitur

in Capitulis Martini Bracarenfis cap. 48. „Nota
 „liceat in Quadragesima natales Martyrum ce-
 „lebrare, sed tantum Sabbato & Dominico
 „die pro commemoratione eorum oblationes
 „offerri. In secundo Concilio Matisconen. cap.
 „6. decernitur, ut reliquæ sacrificiorum feriâ
 „quarta vel sexta dentur infantibus vino permix-
 „tæ, quia nimirum hæ feriæ præ cæteris celebres
 „erant. Nusquam tamen reperio, quod secunda,
 „& tertia omni prorsus sacrificio carerent, unde
 „non credo Aliturgicis accensendas esse. Restat
 „Dominica post sabbatum quatuor Temporibus,
 „quæ propriâ Missâ caret, & vacare dicitur in
 „prisicis sacramentorum libris. Nam cum Sabba-
 „ti hujus Missâ & ei annexa Sacrorum Ordinum
 „collatio Vespere celebraretur, sæpe continge-
 „bat, ut jejunio usque ad lucem producto Missâ
 „die sabbati inchoata sequenti Dominicâ perfice-
 „retur, ipsaque Dominica proprio officio care-
 „ret, nisi propriam haberet celebritatem, sicut
 „Dominica Resurrectionis. Tempore S. Au-
 „gustini diversæ erant diversarum Ecclesiarum
 „hæc de re consuetudines; sicut ipse testatur tract.
 „26. in Joannem: „Sacramentum corporis, &
 „sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis
 „intervallis dierum in Dominicâ mensa præpa-
 „ratur, & de mensa Dominica sumitur. Et ep.
 „118. ait, Alibi nullus dies intermititur, quo non
 „offeratur: alibi Sabbato tantum & Dominico,
 „alibi tantum Dominico. In Monasteriis anti-
 „quo ritu omnes dies Liturgiâ carebant excepta
 „Dominica & solemnitatibus; idque ex regulis &
 „historiis veterum Monachorum perspicuum est.
 „S. Benedictus Missæ mentionem bis facit in regu-
 „la sua; cap. 35. & 38. ex utroque autem loco col-
 „ligitur Dominicis tantum & festivis diebus ad
 „Missæ sacrificium Monachos convenisse. Æ-
 „gyptos Monachos sabbato dumtaxat & die Do-
 „minica ad divina mysteria celebranda & perci-
 „pienda in unum congregari consuevisse narrat
 „Cassianus l. 3. *Instit. cap. 2.* Carthusianos olim
 „diebus tantum Dominicis & festis Missis cele-
 „brasse, referunt Petrus Cluniacensis lib. 2. *Mirac.*
 „cap. 28. Guibertus Abbas lib. 1. *de vita sua c. 11.*
 „& Petrus Blesensis Ep. 86. quæ legenda cum no-
 „tis viri eruditissimi Petri de Guffanvilla. S. Fru-
 „ctuosus Bracarenfis Episcopus in regula secunda
 „Monachorum cap. 13. omni die Dominico con-
 „gregari Monachos ad Collectam præcipit, &
 „non plusquam septem dies interponere. Regula
 „Magistri cap. 45. Missam agi mandat diebus Do-
 „minicis & in Natalitiis Sanctorum. Eiusdem

ritus occurrunt passim exempla in vitis Patrum Orientalium, quæ hic referre ut nimis longum, ita & superfluum foret: nusquam enim solemnis conventus ibidem mentio fit, nisi festis diebus, qui soli publica Sacri oblatione colebantur.

IV. Venio nunc ad dies Liturgicos, quo nomine si privatam & quotidianam celebrationem complectimur, extra controversiam est semper licuisse quacumque die Sacrificium offerre, paucis dumtaxat exceptis quibus id nominatim vetitum fuit, quales sunt in Ecclesia Orientali dies Quadragesimæ, quibus Præsanctificatis utuntur, & in Ecclesia Romana feria sexta & sabbatum majoris hebdomadæ, in Ecclesia autem Mediolanensi omnes feræ sextæ Quadragesimæ. Testimonia veterum Patrum de usu quotidiani Sacrificii quædam attuli supra Capite XIV. cum de Missis privatis agerem, quibus alia hic superaddam, ut privatæ oblationis laudabilis consuetudo firmius stabiliatur. Tertullianus de jejun. cap. 14. *Nobis certè omnis dies etiam vulgata consecratione celebratur.* Andreas Apostolus se quotidie hostiam incrementam immolasse testatus est, ut Acta ejus referunt à Presbyteris Achaïæ conscripta. Cyprianus epist. 54. ad Cornelium, „Episcopatus nostri honor grandis & gloria est pacem deesse Martyribus, ut Sacerdotes, qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo & vicitimas præparemus. Basilium Magnum quotidie sacris operatum scribit Amphiloehius in ejus vita: idemque Batonius de S. Ambrosio asseverat. Chrysostomus hom. 60. ad Pop. Antioch. Deum ait nobis sua beneficia per singulos dies quodammodo per hæc mysteria alligare, non annuatim sicut olim Hebræis. Et hom. sequenti Dominum per singulos dies venire inquit, ut videat in sacra mensa discumbentes. Innocentius I. epist. ad Exuperium Episcopum Tolosanum, ideo à Sacerdotibus servandam pudicitiam docet, quia non præterit dies, qua à sacrificiis divinis vacent. Petrus Chrysologus serm. 5. loquens de Christo, *Hic est vitulus, ait, qui in epulum nostrum quotidie ac jugiter immolatur.* S. Bonifacium Archiepiscopum Moguntinum quotidie Missam celebrasse refert Serarius lib. 3. rerum Mogunt. notat. 12. in ejus vitam ex quodam fragmento S. Ludgeri. Gregorius Turonen. lib. 1. de gl. confess. cap. 22. calicem & patenam vocat ministerium quotidianum. In veteri Missa edita ab Illyrico, Sacerdos post communionem Deum orat, ne ad damnationem sibi proveniat, quod corpus & sanguinem Christi quotidie audet accipere. Ne vero

deessent singulis propriæ Missæ, Alcuinus Caroli Magni Magister rogatu S. Bonifacii Archiepiscopi Missam composuit de Trinitate pro die Dominica, pro feria II. de Sapientia, pro feria III. de Spiritu Sancto, pro feria IV. de Charitate, pro feria V. de Angelis, pro feria VI. de Cruce, pro Sabbato de S. Maria. *Et hoc ideo*, teste Micrologo cap. 60. „ut Presbyteri illius temporis nuper ad fidem conversi, nondum Ecclesiasticis officiis instructi, nondum etiam librum copia præditi vel aliquid haberent cum quo officium suum qualibet die possent explere. Unde & adhuc quidam eadem orationes quotidie, etiam cum proprio abundent officio, nolunt prætermittere. In singulis quoque hebdomadibus sexta feria de Cruce, sabbato de S. Maria penè usquequaque servatur, non tam ex auctoritate, quam ex devotione. In antiquis Usibus Monachorum feria II. notatur Missa pro Defunctis, feria III. de S. Benedicto, sive de Sancto cujusque congregationis institutore, feria IV. pro familiaribus, feria V. de Spiritu Sancto, feria VI. de cruce vel de passione Domini, sabbato de S. Maria. Missam de Trinitate olim Cistercienses singulis diebus Dominicis cantabant post Primam. Nunc autem quæ Missæ singulis feriis proprio officio carentibus assignatæ sint, ex Rubricis Missalis Romani constat, & ex praxi communiter recepta. Sunt & Missæ votivæ nulli diei additæ, quæ quoties occasio fert ad arbitrium Sacerdotis celebrantur. Extat de Missis quotidianis Concilii primi Toletani sub Anastasio Papa hoc decretum c. 5. „Presbyter, vel Diaconus, vel Subdiaconus, vel quilibet Ecclesiæ deputatus clericus, si intra civitatem, vel in loco in quo ecclesia est, aut castello, aut vico, aut villa, ad ecclesiam ad sacrificium quotidianum non accesserit, clericus non habeatur. At hic canon ad Missam solemnem pertinet, quandoquidem jubet omnes Ecclesiasticos ordines ad eam convenire. Ex hoc autem inferitur, eam quotidie in Ecclesia Toletana initio quinti sæculi actam fuisse, quod teste Augustino supra citato alicubi ipso vivente servabatur. Cæterum de Missa solemni singulis diebus cantanda varias olim fuisse diversarum Ecclesiarum consuetudines superiori paragrapho demonstratum est, recensitis diebus qui apud Antiquos Aliturgici erant. Quo verò tempore Sacrum quotidianum atque solemne ubique cœperit frequentari, non liquet: ex antiquis autem Sacramentorum libris, & ex Ritualibus Monachorum manifestum est, octavo sæculo hunc ritum

tum in omni ferè regione receptum, ut non solum diebus Dominicis, & festivis, ac in diebus Stationum, sive in pervigilio majorum festivitatum solemnissimè celebraretur, sicut Apostolica traditio, primique & secundi sæculi usus ferebat; sed singulis etiam diebus, sola feria VI. ante Pascha excepta: qui mos hodie in omnibus ecclesiis collegiatis & conventualibus exactissimè observatur.

V. Erant & alii dies in veteri Ecclesia, quos Polylyurgicos vocare libet, in quibus ab uno Sacerdote plures Missæ dicebantur, sicut hodie fit in die Dominicæ Nativitatis. Quamvis enim Leo Magnus *Epist. ad Dioscorum Alexandrinum* eadem die iterari Missam prohibeat, nisi ob angustiam Ecclesiæ omnis populus interesse non possit: hoc tamen decretum vel ita intelligendum est, ut id passim non liceat, & quodcumque Sacerdoti libuerit: sed certis tantum diebus & ex aliqua causa: vel non usu, aut contraria sanctione à summis Pontificibus abrogatum fuit. Leonem III. septem quandoque, imò & novem Missas celebrasse ex Walfrido Strabone cap. 21. refert Baronius tom. 9. an. 816. Notabilia sunt Strabonis verba, & ideo non omittenda. „Diversitas „quædam inter Sacerdotes oboriri solet, quia „est talis, qui semel tantum in die Missam cele- „brare velit, nimirum credentes idem mysterium „passionis Christi cunctarum necessitatum esse „generale subsidium. Alius verò bis, ter, vel „quoties libet, eadem mysteria in die iterare con- „gruum putat, credentes tantò amplius Deum „ad misericordiam flecti, quanto crebrius passio „Christi commemoratur. Et fortasse consuetu- „dinem suam inde confirmandam existimant, „quia Romanorum usus habet duas vel tres in- „terdum unius solemnitatis facere Missas, ut in „Nativitate Domini Salvatoris & aliquorum „festis Sanctorum. Et reverà non esse absurdum „crediderim, si, dum plures in una die faciendæ „sunt Missæ, unus Sacerdos duas vel tres ne- „cessitate vel voluntate persuadente celebret po- „tius, quàm quasdam dimittat. Ad hoc accedit, „quod totius usus Ecclesiæ habet sæpius Missas „agere pro vivis, pro defunctis, pro eleemosy- „nis, & aliis diversis causis, quod etiam officia „his attributa testantur. In diebus itaque publi- „câ celebritate conspicuis aut illæ diversarum „rerum necessitates sunt intermittendæ, aut „concurrentibus sibi met publica observatione „& privata necessitate, utriusque expletio suis est „discernenda officiis, vel una oblatione diversæ

„causæ sunt explendæ. Hactenus Strabo, cui „auctor Gemmæ animæ adstipulatur lib. 1. c. 114. „Semel in die debet Missa ab uno Sacerdote ce- „lebrari, sicut & Christus semel voluit immola- „ri. Si autem necessitas cogit, id est si duæ festi- „vitates simul occurrunt, duæ vel tres celebrari „poterunt. Sunt & Conciliorum decreta ad „hunc ritum pertinentia. Nam Toletanum XII. „habitum ann. 681. can. 5. sic loquitur. „Rela- „tum nobis est, quosdam de Sacerdotibus „non tot vicibus communionis sanctæ gratiam „sumere, quot sacrificia in una die videntur of- „ferre; sed in uno die si plurima per se Deo offe- „rant sacrificia, in omnibus se oblationibus à „communione suspendunt, & in sola tantum ex- „tremi sacrificii oblatione communionis sanctæ „gratiam sumunt. Vetat autem id fieri sub pœna „suspensionis. Et in Emeritensi aliquot annis ante „Toletanum habito sub Vitaliano Papa c. 19. cau- „tum est, ut Presbyter, qui plures ecclesias sub suo „regimine habet, in singulis die Dominicâ Missas „agat. At verò Saleguntadiense anno 1022. cele- „bratum cap. 5. numerum præfixit decernens, ne „quis præsumeret amplius quàm tres Missas in die „celebrare. Nec desunt Sanctorum exempla, qui „pluries in die sacrificium offerebant, nulla etiam „urgente necessitate, quia nimirum sic ferebat illo- „rum temporum consuetudo. De Leone III. dixi- „mus supra, quem Durandus *lib. 2. cap. 7.* falsò „putat primum fuisse, cum Strabo dicat, eum non „longè à suis temporibus claruisse. S. Udalricum „Episcopum Augustanum duas & tres Missas una „die celebrasse scribit in ejus vita Beruo Augien- „sis. A S. Norberto duas quotidie actas, itemque „à S. Alberto Monacho legimus apud Surium. De S. Libentino Bremensi Episcopo idem in sua „Metropoli narrat Krantzius *lib. 4. cap. 11.* In li- „bello de Alamannicæ ecclesiæ Fraternitatibus, „quem edidit Goldastus *romo 2. Alaman. Antiquis.* „occurrit Fraternitas more priscorum Monacho- „rum inita inter Monasterium Augiense & S. Gal- „li tempore Caroli Magni, in qua conventum ut- „rimque est, ut, quodcumque aliquis frater „obierit, eo die Presbyteri tres Missas, & cæteri „fratres pro eo Psalterium decantarent. Et hæc „quidem universim evincunt, licitam olim fuisse „multiplicem eadem die celebrationem, non so- „lum id aliqua causa exigente, sed etiam liberè & „ex sola Sacerdotis devotione. In Ecclesia autem „Romanâ antiqua viguit consuetudo bis vel ter of- „ferendi Sacrificium in certis quibusdam festivita- „tibus, quas operæ pretium duxi hîc breviter re- „censere. VI. Prima

VI. Prima fuit dies Kalendarum Januarii ex veteri Frontonis Calendario ante annos nongentos conscripto, in qua duæ Missæ cantari solebant, una de octava Nativitatis, altera de S. Maria: quia ut ait Durandus in suo Rationali lib. 6. cap. 5. *hac die duo festa concurrunt, scilicet parientis & partus; unde & duæ Missæ celebrantur, prima de pariente scilicet de B. Virgine, in qua dicitur introitus, Vultum tuum, & Communio, Simile est regnum celorum homini negotiatori: secunda est de partu, scilicet de Filio, in qua dicitur introitus, Puer natus est nobis; vel in aliis ecclesiis, Dum medium silentium. Unde & in quibusdam Gradualibus officium utrumque intitulum invenitur. Nunc verò utrumque festum in unum conflatum est, nam oratio in Missa est de S. Maria, Evangelium de Circumcisione, reliqua de octava: in officio autem major pars est de ipsa Virgine, additis nonnullis de circumcissione, & de octava, à qua hæc dies in antiquis Sacramentorum libris, nulla facta mentione Circumcisionis, denominatur. In prisco Ordine Romano ipsis Kalendis Januarii alia Missa reperitur, *Ad prohibendum ab Idolis*, cujus prima oratio hæc est. „ Omnipotens sempiternæ Deus, da nobis voluntatem tuam & fidei mente retinere, & pia conversatione deprobere, ut Ecclesia tua à profanis vanitatibus expiata non aliud profiteatur verbis, aliud exercere, ceat actione. Meminit hujus Missæ Menardus in notis ad lib. Sacram. pag. 33. ubi optimè observat rationem hujus Missæ instituendæ fuisse, quia olim Pagani Kalendarum Januarii multiplici superstitione polluebant.*

Altera est dies Cœnæ Domini, in qua Episcopus tres Missas celebrabat, quæ teste Menardo ibid. pag. 68. extant in antiquo Codice Remensi, quarum prima erat pro reconciliatione Pœnitentium, secunda pro conficiendo Chrismate, tertia serotina de ipsa diei solemnitate, cum oratione *Deus à quo & Judas*. Has item Missas reperiri in libro Sacramentorum Petaviano, nunc Reginae Sueciæ, omnium quos vidi Antiquissimo. Olim quoque Missas hac die in quibusdam Ecclesiis actas, unam mane, alteram serò, scribit Augustinus epist. 118. ad Januarium.

Tertia est vigilia Ascensionis Domini, in qua duplex Missa præscribitur, una de Feria, sive de Rogationibus; altera de ipsa vigilia, ut constat ex Calendario Frontonis, & ex prisca Missalibus. Ipso quoque Ascensionis die in prædicto Codice Reginae duæ Missæ notantur, & in singulis propria Præfatio.

Quarta tres dies jejuniæ hebdomadæ Pentecostes complectitur, in quibus offerit Micrologus cap. 58. duas Missas ab aliquibus suo tempore decantatas, unam de octavo sive de festo Spiritus Sancti post Tertiam, alteram de jejuniæ quatuor Temporum post Sextam.

Quinta est dies Nativitatis Domini, in qua tres Missæ dicuntur: & hæc sola cæteris abrogatis in usu permanfit. Addit Joannes Fronto in prænotatis ad suum Calendarium §. 10. sanctum diem Resurrectionis, dicens: „ In die Paschatis „ sunt tres Missæ, prima sabbatina de nocte, secunda de die, tertia in concessione Ordinum, quæ non adnotatur, quia sumitur de communi. Erat enim Missa quædam specialis, quæ semper dicebatur in Ordinum collatione. In præcitato Codice Reginae, & in aliis antiquis extat etiam Missa de Pascha annotino, quæ recurrente die anniversaria baptismatis pro his celebrari solebat, qui præcedenti anno baptizati fuerant, non omisso diei officio, in qua leguntur istæ orationes: „ Deus per cujus providentiam nec præteritorum momenta deficiunt, nec ulla superest expectatio futurorum, tribue permanentem peractæ, quam recolimus solemnitate effectum; ut quod recordatione percurrimus, semper in opere teneamus. Per. *Alia*, Deus qui renatis fonte baptismatis delictorum tribuis indulgentiam, præsta misericors, ut recolentibus hujus Nativitatis insignia, plenam adoptionis gratiam largiaris. Per Dominum. In alio Codice Reginae, quem supra Cap. XII. Gallicanum ritum continere dixi, singulis diebus octavarum Paschatis duæ sunt Missæ, una pro parvulis qui renati sunt, altera de ipsa festivitate. Eadem Missa extat in Codice Palatino Bibliothecæ Vaticanæ ibidem laudato sic inscripta, „ Missa Matutinalis per totam Pascham pro parvulis qui renati sunt maturè dicenda. *Ejus oratio hæc est*, Deus qui credentes in te populos gratiæ tuæ largitate multiplicas, respice proprius ad electionem tuam, ut qui sacro baptismate sunt renati, regni cœlestis introitum mereantur. Per Dominum. Græcos quoque in die Resurrectionis Missam unam ante solis exortum celebrasse scribit Gabriel Philadelphienfis relatus à Gretsero lib. 3. comment. in Codicum cap. 1.

VII. Multiplex item sacrificium in natalitiis Sanctorum offerri consueverat, cum duorum vel plurium eadem die festivitas agebatur: qua de causa in vetustis Sacramentorum libris duæ Missæ certis diebus notantur, ut die 20 Januarii una

una de sancto Sebastiano, altera de sancto Fabiano: *die 3. Maji* de Inventione sanctae Crucis, & de Sanctis Alexandro, Eventio, & Theodulo: *die 28. Junii* de sancto Leone, & de vigilia Apostolorum. Et hac die in libro sacramentorum sancti Gregorii edito ab Hugone Menardo ante secundam Missam extat haec nota. „Quando „Apostolicus duas Missas celebrat una die, in „ter eas non lavat os, nisi post officium; sed „absque intervallo finita priore incipitur alia: „nimirum ut jejunus celebret. In Codice Reginae de sanctis Apostolis Petro & Paulo *die 30. Junii* tres sunt Missae, una de S. Petro solo, altera de utroque simul, tertia de S. Paulo. *Die 29. Julii* ex Sacramentali Pamelii duae quoque sunt, nempe de S. Felice, & de sanctis Simplicio, Faustino, & Beatrice, *Die 28. Augusti* de sancto Hermete, & de S. Augustino: *Die sequenti* de martyrio S. Joannis Baptistae, & de S. Sabina. *Die 8. Septembris* de Nativitate S. Mariae, & de S. Adriano: *Die 14.* de Exaltatione S. Crucis, & de sanctis Cornelio & Cypriano: *Die 16.* de S. Euphemia, & de sanctis Lucia & Geminiano: *Die 11. Novembris* de S. Menna & de S. Martino: *Die 23.* de S. Clemente, & de S. Felicitate: *Die 29.* de S. Saturnino, & de vigilia S. Andreae. Nunc autem praedictae festivitates una die occurrentes vel simul unico officio celebrantur, vel altera in alium diem transfertur, aut ipsa die sola commemoratione expeditur.

Sunt & aliae causae multiplicationis Missarum de iisdem Sanctis; nimirum cum eorum Reliquiae in diversis Ecclesiis conditae erant. Sic festo S. Felicitatis cum septem filiis *die 10. Julii* tres Missae assignantur in Calendario Frontonis, quia in tribus diversis locis ipsorum corpora sepulta fuerant, & ad singula concurrebat populus, & idem Sacerdos in singulis Sacris operabatur. Sic etiam Papa in die Apostolorum bis olim celebrabat, semel in Basilica S. Petri, & iterum in Basilica S. Pauli, ut Prudentius testatur hym. 12. de Coronis.

Aspice per bifidas plebs Romula funditur plateas,

Lux in duobus servet una festis.

Translyberina prius solvis sacra pervigil Sacerdos,

Mox hic recurrit, duplicatque vota.

Vel quando ejusdem Sancti memoria in pluribus locis colebatur, utpote in Basilica ipsi dedicata, & in loco ubi conditus fuit. Et haec est causa trium Missarum, quae in die S. Laurentii dicebantur, quarum prima erat vigiliae, quae sero

fiat propter jejunium, quando more Ecclesiastico dies festus incipiebat: altera summo mane, tertia post Tertiam. Tres quoque Missas singulari privilegio Nativitati S. Joannis Baptistae tributas liquet ex libro Sacramentorum Pamelii, & ex aliis Codicibus quos laudat Menardus in notis sui Sacram. pag. 169. vigiliarum scilicet, diluculi & diei. Harum mentionem faciunt Alcuinus cap. 30. Amalarius *lib. 3. cap. 38. & lib. 4. cap. 40.* Hugo Victorinus *lib. 3. de Offic. Ecclesiast. cap. 6.* & Baronius in notis ad *Martyrolog. die 24. Junii.* Beruo quoque in vita S. Udalrici scribit, eum in hoc festo bis sacrificasse, *ut est, inquit, statutum.* Missae vero eadem die primo mane celebratae post hymnum *Te Deum laudamus* in Mutinis decantantur, mentio fit in vita Roberti Regis Franciae scripta ab Helgaldio Monacho Floriacensi. Duae item Missae leguntur in libro Sacram. S. Gregorii, apud Pamelium, & in Codice Ratoldi apud Menardum pag. 32. pro die S. Joannis Evangelistae, primo mane, & in die, quarum meminit Amalarius *lib. 4. cap. 40.* easque negligendas non esse ait Rodulfus in fine libri de Canonum obervantia.

Postrema plurium Missarum celebrandarum causa fuit, ut supra ex Strabone notavimus, cum Missa votiva pro aliqua necessitate, aut Missa Defunctorum pro alicujus sepultura, aut commemoratione agenda erat. Concilium Carthaginense relatum c. Sacramenta Altaris, *de consec. dist. 1.* imminente alicujus sepultura, eam fieri solis orationibus praecipit, si jam pransi Sacerdotes invenirentur. Ex quo inferitur, quod si jejunii forent, poterant iterum Missas agere. Concilium Oxoniense in Anglia tempore Honorii III. unam Missam in die diei mandat, exceptis die Nativitatis & Resurrectionis, & exequiis ac sepultura Defunctorum. In regno Valentiae, & in aliis quibusdam locis Hispaniae, Sacerdotes bis vel ter celebrant in die commemorationis omnium Defunctorum, sive ex privilegio, sive ex consuetudine, quae fortassis ex eo profuxit, quod Alexander II. qui unam dumtaxat in die Missam agi praecipit, morem celebrandi unam de die, alteram pro defunctis refert, & non abrogat. Certum nihilominus est hunc morem jam pridem defuisse. Decretum Alexandri extat apud Gratianum *de consec. dist. 1. c. sufficit.* Cui consonat Innocentius III. c. consuluiti *de celebratione Missarum*, his verbis: *Respondemus quod excepto die Nativitatis Dominice, nisi causa necessitatis suadeat, sufficit Sacerdoti semel in die unam Missam solum-*

solammodò celebrare. Addit Honorius III. ibidem c. *Te referente*, valde felicem esse, qui celebrat dignè unam.

VIII. Hæc de multiplici sacrificio ab uno Sacerdote una die peracto dum scribo, incidi in librum cujusdam recentioris, qui ex præsentis tempore antiquum æstimans audacter pronunciat non ab uno Sacerdote in superscriptis casibus sacrificatum, sed à pluribus, quia nimirum hunc hodie usum in Ecclesiis vidit, ut cum duæ Missæ eadem die celebrandæ occurrunt, sicut in Quadragesima & in aliis vigiliis, una de feria, altera de festo, hæc ab uno Sacerdote post Tertiam, illa ab altero post Nonam peragatur. Sed si antiquos sacrorum rituum expositores, & libros rituales perlegisset, invenisset proculdubio diversos tunc fuisse Ecclesiæ mores: nam quoties duæ Missæ cantandæ erant, unus & idem sive Presbyter, sive Episcopus, sive Pontifex Maximus, utramque cantabat, ut ex allatis veterum testimoniis evincitur. Sicut enim hodie in die Nativitatis Domini unus Sacerdos tres Missas celebrat, ita & tunc in aliis diebus polylyurgicis. Nam unus Sacerdos uni Ecclesiæ addictus erat, & cum plures esse cœperunt, ex his hebdomadarii constituebantur, qui, ut loquitur Cyprianus *Ep. 5. ad Clerum*, singuli per singulas vices alternabant. Hebdomadarius autem, quidquid publicè in Ecclesia cantandum erat, ipse canebat, sive una sive plures pro more illius temporis Missæ occurrerent: eodemque munere in majoribus solemnitatibus qui dignior erat in cleroungebatur. Narrat Palladius in vita Abbatis Arstii in Ecclesia Montis Nitriæ octo fuisse Presbyteros, inter quos qui primus erat solus offerebat, & quamdiu ipse vivebat, reliqui nec offerebant, nec judicabant, nec sermonem habebant. Libuit hoc obiter annotare, & ad alium veteris Ecclesiæ ritum enucleandum progredior.

IX. Solemne hoc fuit in utraque Ecclesia, Græca & Latina, ut unum & idem sacrificium à pluribus interdum Sacerdotibus celebraretur: Episcopo enim sive Presbytero celebrante reliqui quotquot aderant Episcopi, seu Presbyteri simul celebrabant, ejusdemque sacrificii participes erant. Hic autem mos hæcenus servatur à Græcis: apud nos verò in solis ordinationibus Presbyterorum, & Episcoporum permansit. Hujus celebrationis modum & ritum latè describit Joannes Morinus *lib. de sacris ordinationibus parte 1. exercit. 8. capite 1.* Res ipsa probatur antiquorum canonum & Patrum testimoniis. Con-

stitutiones Apostolicæ lib. 8. Episcopum describunt sacris operantem cum Presbyteris circumstantibus, simulque offerentibus & communicantibus. Eundem ritum supponunt canon 8. Apostolorum adversus Presbyteros & Diaconos, qui oblationis factæ participes non fuerint: Canon 5. Concilii primi Toletani præcipiens omnes Presbyteros & Diaconos quotidiano Sacrificio adesse: canon 14. Concilii Arvernensis mandans Presbyteros in præcipuis festivitibus nullo loco divina celebrare mysteria, nisi cum Episcopo suo in civitate. In Concilio Chalcedonensi Basilius ab Episcopatu Ephesino depositus de Stephano in sedem suam intruso sermonem habens ait: *Stephanus Presbyter meus fuit. Quatuor annis Missas mecum celebrabat, mecum communicabat.* Dominus Antiochiæ Episcopus Symeonis Stylitæ vitam admiratus simul cum illo sacrificium celebravit, eoque peracto alter alteri tradidit communionem, ut referunt in historia Ecclesiastica Evagrius *libro 1. cap. 13.* & Nicephorus *libro 14. capite 51.* Ebbonem Remensem Archiepiscopum narrat Flodoardus ad Missæ celebrationem cum aliis Episcopis processisse, cum sedi suæ restitutus fuit. Joannes VIII. in fine octavæ Synodi ad Photium scribens suos Apocrifarios defendit, quod cum ipso Photio simul sacrificare noluerint. Athanasius *Apolog. 2. pro fuga sua* Ischyriæ calumniatori suo exprobrat, quod nunquam synaxim cum aliis Presbyteris fecerit. Vetus Pontificale Rothomagensis Ecclesiæ apud Menardum in notis ad Sacrament. pag. 81. *Mos, inquit, est Romana Ecclesiæ, ut in consecratione corporis & sanguinis Domini adsint Presbyteri, & simul cum Pontifice verbis & manibus consciant.* In alio antiquo Rituali sive Rationali ceremoniarum apud Morinum loco cit. reperitur hic titulus, *De diversis Sacerdotibus super unam oblatam celebrantibus.* Ordo etiam Romanus hunc ritum exprimit, qui adhuc vigeat tempore Innocentii III. Nam l. 4. de Mysteriis Missæ cap. 25. *Consueverunt, ait, Presbyteri Cardinales Romanum circumstare Pontificem, & cum eo pariter celebrare, cumque consummatum est sacrificium, de manu ejus communionem recipere.* Improbat audacter ac temerè hanc consuetudinem Durandus in 4. sentent. dist. 13. quæst. 3. quem multi è Scholasticis sequuti sunt rem clarissimam intricatissimis difficultatibus implicantes, quorum aliqui multa fingunt in ea incommoda & pericula, alii negant unquam fuisse ab Ecclesia Romana usurpatam, & quæ prolata sunt

sunt, priscorum Patrum testimonia aliò detorquent: ac si in Ecclesia nihil umquam factum sit, nisi quod fieri nunc vident. Illos nimirum in varia absurda præcipites egit antiqui ritus desuetudo, & ex desuetudine ignorantia. Hic ego non disputo, sed constanter assero, hunc fuisse Ecclesiæ morem per plura sæcula, qui in Ecclesia Orientali adhuc viget. Hunc convellere scholasticis subtilitatibus audax consilium est. Desit fateor ille mos; non quia acumini disputantium Ecclesia cesserit; sed quia ritus ac ceremoniæ non in æternum permanent, tollique possunt ac mutari sine fidei ac unitatis dispendio. Cur autem desierit, causa mihi videtur fuisse, primò quidem quod fundatis ordinibus Mendicantium, & longè latèque propagatis, multiplicata sunt onera Missarum, atque ideò necesse fuit, singulos Sacerdotes, ut iis satisfacerent, singulis diebus privatim celebrare. Deinde quia charitas multorum refrixit, cessavit etiam frequens accessus ad hoc sacramentum, adeò ut hodie nec ipsi quidem Ministri in plerisque Ecclesiis communicent, licet sacrificio cooperentur. Olim verò hic ritus diebus festis & solemnioribus potissimum servabatur: quia sicut populus tunc sacro adesse, & sacra communione refici consueverat; ita viri Ecclesiastici Missæ solemnè ministrabant, & quisque sui Ordinis ministerio fungebatur, ac in unum propterea conveniebant, omnesque pariter sacram synaxim peragebant, Christi que corpus & sanguinem in fine percipiebant. Hæc autem verè & propriè communio Ecclesiastica dicebatur à sanctis Patribus tantoperè commendata, qua Clerici delinquentes diversimodè pro criminum varietate privabantur, & cum quis ab ea totaliter abstentus erat, veluti redactus ad laicam conditionem inter laicos in Ecclesia locum habebat.

CAPUT XIX.

De Templis. Eorum usus & necessitas. Origo ab Apostolis. Veterum Scriptorum de illis testimonia. Templi & Ecclesiæ apud Antiquos discrimen. Missa aliquando extra Ecclesiam, & sine Altari peracta. Dicta quadam obiter de Cryptis subterraneis. Varia Templorum nomina. De Camiteriis. Erecta olim Tempia supra Martyrum sepulturas. Reliquiæ Martyrum sub Altari.

I. **Q**UAMVIS Deus ubique sit, & in omni loco ad eum liceat puras & innocuas levare manus, ut Apostolus docet 1 Tim. 2. sacrificium tamen, cum sit publicus & maximus Dei cultus, necessariam habet cum altari & templo connectionem. Obeundum enim est per publicum ministrum ad hoc munus legitimè deputatum: nec decet ut tantum mysterium fortuito peragatur, bicunque Sacerdoti libitum fuerit, sed locus ritè consecratus requiritur, cuiusmodi est altare, cuius sanctitati & venerationi ut prospiceretur, & omnia profana ab eo arcerentur, additum est templum, tanquam domus Numini sacra, ad quam omnes stans horis convenirent, primò quidem ut sacrificio interessent, deinde ut alias Religionis functiones sanctius & congruentius in ea exercerent. Sicut autem extra templum Hierosolymitanum nefas erat in veteri Lege victimas immolare; ita in Evangelica certa loca ab Apostolis eorumque Successoribus delicta sunt, extra quæ illicitum foret sacrificium offerre, nisi necessitas cui parent omnes leges, dispensationi in aliquo casu locum esse suaderet. Hinc Cyrillus Alexandrinus lib. adversus Antropomorphitas cap. 12. *Donum, ait, sive oblatio, quam mysticè celebramus, in solis Orthodoxorum sanctis Ecclesiis offerri debet, neque alibi omnino. Qui secus faciunt, aperte legem violant.* In eandem sententiam loquitur Basilius lib. de Baptismo cap. 8. *Nobis periculum est malè obiti mandati, si loci rationem neglexerimus, maxime si Sacerdoti mysteria in locis profanis celebraverimus: propterea quod ea res indicium haberet, contempus in celebrante, offendiculum quoque generaret.* A temporibus igitur Apostolorum loca fuisse Deo dicata, quæ à quibusdam Oratoria, ab aliis Ecclesiæ dicebantur, in quibus populus orare, verbum Dei audire, synaxim agere, & corpus Christi sumere consueverat, Paulus Apostolus ad Corinthios scribens ep. 1. cap. 11. testis locupletissimus est. *Convenientibus, inquit, vobis in Ecclesiam audio scissuras esse inter vos. Et paucis interjectis; Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Etsi enim nomen Ecclesiæ pro Fidelium congregatione frequenter sumatur; hic tamen ab Apostolo pro ipso loco, in quem illi conveniebant, usurpari evidens est. Quem locum exponens Basilius in regulis brevioribus Interrog. 310. ait: Quemadmodum ratio non permittit, ut vas ullum commune in sancta introferatur, eodem modo etiam vetat sancta in domo communi celebrari. Hoc ipsum confirmat Augustinus qu. 57. in Leviticum: Ecclesia*